

GÖZÜ YOLDA QALAN VAR

(sənədli povest)

(Əvvəli ötən saylarda)

Beləliklə, "Oqonyok" jurnalı Səlimgildədir. Üzücü intizarın birindən qurtarıblar. Nə qədər sarsıdıcı olsa da hər halda ölüm xəbəri deyildi. Əsir düşmək hələ həlak olmaq demək deyildi. Xilas olmaq ümidi var idi. Bu ümidlə də Səlim və ailəsi gecəni gündüzə qatırdı.

Səlimin yaxın qohumlarından biri jurnalı üzə çıxarmamağı məsləhət gördü. "Məqalə tamamilə Natiqin əleyhinə yazılıb" - deyə o iki ayağını bir başmağa dirəyib inadkarlıqla dediyindən dönmürdü. Nəyin Natiqin əleyhinə olduğunu isə əsaslındıra bilmirdi. Bu həmin o qohum idi ki, xalq cəbhəsinin fəal üzvü hesab olunurdu. Səlim dəfələrlə ondan xahiş etmişdi ki, sən də cəbhəçisən, Allahverdi Bağirov da, sənin sözünü eşidər, gedək ondan xahiş elə görək, bəlkə bir köməyi dəydi.

O vaxtlar Allahverdi Bağirovun nüfuzu böyük idi. Cəbhəçilər də bir-birlərini eşidirdilər. Qohumu isə "Dursunun erməni olması" qorxudubmuş. Dursunun bütün qohum-əqrəbası həmin qohumun gözü qabağında böyüyüb. Həmin bu adam Allahverdi Bağirovun yanına getmədi, indi isə deyirdi məqaləni gizlədin.

Lakin məqalə ilə yaxından tanış olan bir çox ağıllı adam Səlimə ürək-dirək verdi, ailəsinin ümid çirəğini yandırdı.

"Oqonyok" jurnalı artıq Azərbaycanda yayılıb, onu oxuyanlar, tanış olanlar çoxalıb. Səlimdən və ailə üzvlərindən qaçıb gizlənmək istəyənlər indi fəxr-lə onun böyründə-başında hərlənirdilər. Natiqdən

müxtəlif xatirələr danışdılar. Əlbəttə, bu məsələnin bir tərəfi idi. Məlum olmuşdu ki, Natiq nəinki satqın deyil, hətta o, qəhrəmandır

Təbii ki, mətbuat işçiləri məqaləyə biganə qala bilməzdilər. ilk reaksiya verənlərdən biri, bəlkə də birincisi, "Bakinskiy raboçiy" qəzeti olmuşdur. Qəzet yazırdı:

"Qarabağ münaqişəsinin əxlaq normalarına uyğun peşəkarcasına işıqlandırılmasının "Oqonyok" jurnalı üçün çətin olduğu aydındır, başa düşüləndir. Uzunmüddətli münaqişə illərində onlar "ermənipərəst" olduqlarını, onların mövqeyində durduqlarını bildirmişlər. Redaksiya şurasında "erməni işinin" çox güclü tərəfdarları - E.Bonner, V.Korotiç kimiləri vardır. Budur, deyəsən "Oqonyok" az da olsa Azərbaycan oxucusuna güzəştə gedir; dolanbac fikirlərdən ayrılıb bir az həqiqətə doğru gedərək ümid işığı yandırır?"

Jurnalın 14-15 nömrəsində "Münaqişələr" rubrikası altında verilmiş materiallarda Qarabağ hadisələrinin işıqlandırılmasının ətalət stereotipindən çıxmaq cəhdi vardır. Bu materiallarda bizim diqqətimizi nə Ağdamın Qarabağa qarşı müharibəsindən (?) ("Eto pulya yeşyo ne tvoya"), nə familiyası "terakt", "territoriya iddası", "Ter-Petrosyan" olan erməni lideri ilə müsahibə oldu": Bizi maraqlandıran K.Smironovun ermənilərin mövqeyindən yazılmış "Qorxu" oçerki oldu".

İ.Şükürovun məqaləsində K.Smironovun oçerki peşəkarcasına təhlil edilib. Yazıda erməni boyeviklərinin əxlaqi keyfiyyətlərindən bəhs edən Smironovun ermənilərə olan rəğbətini dərin duyan müəllif

etiraf edir ki, bütün bunlar ermənilərin kilsəyə hücumu epizodunu oxuyanda yaddan çıxır. K.Smirnov istəsə də, istəməsə də Azərbaycan əsgərinin igidliyini vəsf etmişdir.

I.Şükürov məqaləsində K.Smirnovun oçerkiridən bizə məlum olan sətirləri nümunə gətirir və son nəticə olaraq vətəndaşlıq mövqeyini, insani hisslərini bildirir

"Azərbaycanlılar haqqında mərkəzi mətbuatda nəzakətsiz və həqiqətə uyğun olmayan terminlər işlətməyi müəllifin vicdanının mühakiməsinə buraxaq. Başqa şey barədə mübahisə etməyə dəyər: "Oğlanın gözündəki qorxu və təlaş" barədə. Şəklə diqqətlə baxıram: nə qorxu, nə təlaş görürəm. O, sönməyib, məğlub olmayıb, döyüşə hazırdır. Əlində bayraq əsl döyüşçü kimi gedir. Bayraq onun son silahıdır. Bayraqla irəliləyən əsgərə BTR, qranat, avtomat, gözyaşardıcı qaz ilə düşmən neyləyə bilər.

Xeyr, mən "Oqonyok"un müxbirinə heç nə ilə irad tutmuram. Əksinə, mən ona minnətdaram, ona görə ki, onlar bu igidi görüblər və onun şəklini çəkiblər. Onlar öz peşə borclarını yerinə yetiriblər. Bizim borcumuz isə bu oğlanın kimliyini öyrənmək, erməni əsarətindən qurtarmaq, igidliyinin əvəzini verməkdir!"

Sağ ol, İ.Şükürov! Mən Sizin məqalənizi 2003-cü ilin payızında oxuyuram. Tərcümədə ola bilsin ki, fikirlərinizi dolğunluğu ilə çevirə bilmədim, üzürlü hesab edin. Amma bildirmək istəyirəm ki, həmin dövrdə, məqaləniz dərc olunan ərəfədə, yəni 9 may 1992-ci ildə əsir düşmüş bu oğlanı axtarırdılar. Onu həmin günlərdə atası Səlim kişi, anası Dursun xala, qardaş-bacıları gecə-gündüz axtarırdılar. Döyülməli olan bütün qapıları döyürdülər, getməli yerlərin hamısına gedirdilər, onlara kömək eləməli olan adamların hamısına müraciət edirdilər Həmin adamlar bilirsiniz nə deyirdilər, Bilmirsiniz? Oxuyun!

Səlimin dediklərindən:

-Demək olar ki, hər gün Ala Yaqubun yanına gəldim. Bir gün yenə döyüşçülərin yanında o yana-bu yana gəzişirdim. Döyüşçülərdən biri dedi: "Bəy, ermənilər bizdən benzin istəyirlər. Dedilər iki kanistr benzin versəniz, Natiqi gətirib verərik. Bunu eşidən kimi Ala Yaqub avtomatı döyüşçüyə tərəf tuşladı, acıqlı-acıqlı dedi:

-Onlar iki kanistr istəmişdi, mən on kanistr verədim. Niyə deməmisiniz mənə!

Sonra da uşaqlara tapşırırdı ki, bir də belə şey olsa, mütləq mənə xəbər verin!

Axşama kimi gözlədim, axşam kor-peşiman yenə evə qayıtdım. Dörd ay, hər gün Ağdama gedib gəlmişəm, hər dəfə deyirdilər sabah gəl, ermənilərlə

danışmaq aparırıq.

Siz inanırsınız mı? İnanırsınız mı ki, ermənilər doğrudan da Natiqi qaytarmaq üçün iki kanistr benzin istəmişlər? Mən inanmıram. Döyüşçünün istehzası danılmazdır! Təəssüf ki, silah yoldaşını istehza obyektinə çevirən belə döyüşçü də olub!

23 may 1992-ci il tarixli nömrəsində "Müxalifət" qəzeti yazırdı:

"Şəkildə gördüyünüz Azərbaycan döyüşçüsü Qasımov Natiq Səlim oğlu (əlində üçrəngli bayrağını tutan) erməni döyüşçülərinə əsir düşmüşdür. O, Ağdamda Qatır Məmmədin dəstəsində döyüşürdü. Martın 12-dən sonra Natiqdən heç bir xəbər yoxdur, Onun qohumları Natiqin döyüş yoldaşlarından, xüsusilə əsirlikdən azad olunanlardan xahiş edir ki, (bu cümləni də yadda saxlayın) əgər bu igid oğlumuz haqqında bir məlumatları varsa "Müxalifət" redaksiyasına xəbər versinlər. Şəkil "Oqonyok" jurnalının bu ilki 14-15-ci nömrəsindən götürülmüşdür".

"Müxalifət" in bu yazısından Qasımovlar ailəsinin xəbəri yoxdur. Hələlik yoxdur!

28 may 1992-ci il tarixdə "Bakinskiy raboçiy" qəzetində "Bayraq da bir silahdır" məqaləsi dərc olunmuşdur: "Şəkildəki qəhrəman kimdir? Sualı ilə başlanan yazıda 9 may 1992-ci il tarixli qəzetin dərc etdiyi "Pravda podviqa" məqaləsindəki qəhrəmanın kimliyini öyrənmək, erməni əsarətindən xilas olmasını təmin etmək xatırlanır. Müəllif S.Məmmədov yazırdı:

"Məqalə dərc olunandan bir neçə gün sonra redaksiyamıza iki kişi gəldi: Nofəl və Ramiz. Gənc əsgərin qardaşı və yeznəsi olduqlarını bildirdilər: "Bu bizim Natiqdır!" Bunu biz qətiyyətlə təsdiq edə bilmərik ki, doğrudan da "Oqonyok" da çıxan şəkil Natiq Qasımovundur. Amma bir həqiqət məlumdur ki, Natiq Qasımov Qatır Məmmədin dəstəsində qulluq etmişdir, O, martın 12-də erməni kəndi Xromordda yerləşən kilsədəki mühüm döyüş mövqeyini tutmaq uğrunda əməliyyatda iştirak etmiş və geri qayıtmamışdır. Natiq Qasımov kimdir?"

Natiq Qasımov Nofəl Qasımovun doğmaca qardaşıdır, hörmətli S.Məmmədov! Mən çox təəssüflənirəm ki, siz həmin günlərdə "Oqonyok" jurnalında şəkli dərc olunan oğlanın Natiq olduğuna şübhə ilə yanaşmısınız. Görəsən, doğrudanmı Nofəl qardaşını tanımamış, yaxud tanımadığı bir adamı özünə qardaş bilmişdir?

Sonra müəllif yazır: "Səlim kişi və Nofəl 30 dəfədən çox Ağdama getmiş və girovlann dəyişdirilməsi üçün gedən danışıqların nəticəsini ümidlə gözləmişlər. Lakin heç nəyə nail olmaq mümkün olmamışdır". Natiq banditlərin əlinə martın 15-i və ya 16-

da keçmişdir. O, yoldaşlarını itirəndən, patronu qurtarandan sonra da düşməne təslim olmamışdır. Onun yeganə silahı Vətən bayrağı olmuşdur. O, postu bayraqla birlikdə tərk etmişdir, ermənilər bundan sonra azərbaycanlı girovu onunla danışmağa göndərmişlər".

Hörmətli S.Məmmədov bu fikri çox uzaqgörənliklə demişdir. Bilmirəm, onun bu barədə məlumatı var imiş, yoxsa yox imiş? Amma çox sonralar təsdiq olunacaq ki, S.Məmmədov yazdığı kimi ermənilər "azərbaycanlı girovu onunla danışmağa göndərmişlər". Mən bu barədə söz açacağam. Hələlik isə məqalənin davamını oxuyaq:

"Onların nə barədə danışdıqları bizə məlum deyil. Bir şeyə əminik: o, düşmən qarşısına əyilmədən, qorxmadan, əlində Vətənin bayrağı çıxmışdır".

Natiqin başına gələnələr, Qasimovlar ailəsinin həyəcanları və ağrıları təəssüf ki, bizim faciəli reallığımızda nə birincidir, nə sonuncu. Müharibə gedir. Müharibədə isə əsgərlər həlak olur, yaralanır, düşmən əlinə keçir. Bizim borcumuz onların qəhrəmanlığını vəsf etmək, həlak olanların xatirəsini əziz tutmaq, yaralıları qayğı ilə əhatə etmək, əsir düşənləri bir an belə unutmamaq.

Fürsətdən istifadə edərək Xalq Cəbhəsinin Ağdam şöbəsinin liderlərinə təşəkkürümüzü bildiririk, ona görə öz əllərinə imkan düşən kimi həmvətənlərimizin əsirlikdən qurtarmasına cəhd edirlər. Onların köməyi ilə yüzlərlə ana-bacılarımız, qardaşlarımız cəhənnəm əzabından qurtarmışlar. Lakin bu o qədər ciddi problemdir ki, bu məsələni Qırmızı Xaç və Qızıl Aypara kimi beynəlxalq cəmiyyətin köməyi ilə respublika səviyyəsində həll etmək lazımdır".

S.Məmmədov, "Bakinskiy raboçiy", 28 may 1992.

Tarixə diqqət yetirin: 28 may 1992-ci il tarixə qədər "Səlim və Nofəl 30 dəfədən çox Ağdama getmişlər. "Oqonyok"da şəkil dərc olunandan sonra demək olar ki, hər gün.

Yeri gəlmişkən:

"Bakinskiy raboçiy" qəzetinin həmin nömrəsində S.Məmmədovun məqaləsi ilə yanaşı Azərinformun kiçik bir məlumatı da dərc olunmuşdur: "Qax rayonunun S.Vurğun adına mədəniyyət evinin mahnı və rəqs folklor ansambli məşhur Qatır Məmmədinin özünü müdafiə batalyonunun qonağı olmuşdur".

Döyüşçülərə konsert vermək, onların döyüş ruhunu qaldırmaq vacibdir. Şah İsmayıl Xətai də, qoç Koroğlu da döyüşə sazla girib qılıncla çıxmışlar (hərçənd indi mətbuatımızda Koroğlunu quldur, çapqınçı adlandıranlar da var). Cəngi sədalari altında vuruşan igidlərimiz hətta ən ağır itki verəndə belə sar-

sılmamışlar.

Qatır Məmmədinin dəstəsi üçün Qax rayonunun mədəniyyət işçiləri konsert verəndən bir neçə gün, yaxud həftə əvvəl Yaqub Rzayev oğlu Canpoladı itirmişdi. Allah rəhmət eləsin! Dəfn mərasimi mənim yadımdadır. Çox güman ki, milyonlarla televiziya tamaşaçıları həmin mərasimi izləmişdi. Qatır Məmməd oğlunun dəfnində iştirak etməmişdir. Canpoladın dəfnində Natiq Qasimov da iştirak etməmişdi. Onun həlak olduğunu biləndən sonra anası Dursun xanımın dediyi kimi "gözü kəlləsinə çıxmışdı". Dursun xanımın bir sözü yadımdadır: "Natiq deyirdi ki, Canpolad çox igid oğlandır. Onun kimi qoçaq oğlan az olar. Mən onun yanında heç nəyəm! Canpolad hər əlində bir qranatamıyot tutur!"

...Elə həmin bu dəfn mərasimini görəndən sonra Natiq yenidən Qatır Məmmədinin dəstəsinə qayıtmışdı...

Qayıdaq S.Məmmədovun məqaləsinə... "Xatq Cəbhəsinin Ağdam şöbəsinin liderlərinə təşəkkürümüzü bildiririk".

O dövrdə, doğrudan da, Azərbaycan Xalq Cəbhəsi böyük nüfuza malik idi. Respublika əhalisinin əksəriyyəti nicat yolunu, tərəqqi yolunu, ağ günləri Xalq Cəbhəsinin fəaliyyətində görürdü. Kommunist Partiyasının stajlı və ən çox xeyir görənləri də partiyanın cəsədini qamçılıydılar. Mingəçevirdə hamının yaxşı tanıdığı idarə rəhbərləri, məktəb direktorları, müxtəlif vəzifə sahibləri alovlu çıxışları ilə rişxənd obyektinə çevrilmişdilər. Bir neçə yerdə evi-əşiyi, bir neçə maşını (qaynanasının, baldızının, nəvəsinin adına olan), yağlı vəzifəsi, pulu, var-döviəti, daş-qaşı, ləl-cəvahiratı olan adamlar ağzı köpüklənə-köpüklənə "Kommunist partiyası mənim atamı yandırır" deyirdilər. İndi hamısı cəbhəçi olmuşdular. Dünənə kimi atası-babası "muzdur" olanlar, indi hamısı deyirdi ki, mən fəğan bəyin nəvəsiyəm, filan ağanın nəslindənəm. Ciblərində isə üç-dörd partiyanın biletini gəzdirdirdilər.

Amma, hələ ki, Xalq Cəbhəsinin nüfuzlu vaxtı idi. Cəbhə liderlərinin hər bir sözü tələyüklü məsələlərin müzakirəsində həlledici olurdu. Cəbhə üzvlərinin Ağdamda da fəaliyyəti geniş idi. Ağdam şöbəsinin liderlərindən biri o vaxtlar Allahverdi Bağirov idi. Səlim Qasimov məhz ona müraciət etməyi qərara aldı. Allahverdi Bağirovun ermənilərlə işgüzar əlaqələri hamıya bəlli idi. Televiziya ekranlarında onu dəfələrlə göstərmişdilər. Əsirlikdə olanların, girovların, hətta meyidlərin dəyişdirilməsində onun misilsiz əməyi olmuşdu. Onun haqqında bir-birinə zidd olan onlarca fikir və rəy mövcuddur. Səlim Qasimov A.Bağirovun yanına ümidlə getmişdi.

Səlimin dediklərindən:

-Əvvəllər dediyim kimi "Ala Yaqubun" yanına çox getdim, gəldim. Nəhayət o mənə dedi ki, mənim ermənilərlə əlaqəm yoxdur. İstəyirsən bir Allahverdi Bağirova ağız aç, gör nə deyir. Mən dedim: bəy, o məni tanımır, silah yoldaşındır, xahiş edirəm sən də. Özün desən yaxşıdır". Lakin o bildirdi ki, bizim münasibətlərimiz yaxşı deyil, özünün deməyin məsləhətdir.

Nə isə, mən getdim A.Bağirovun yanına. Çox əziyyət çəkdim, Bir neçə gün dalbadai getdim qərar-gaha, qəbula düşə bilmirdim. Qarıda əjdahalar dururdu. Söz demək mümkün deyildi. Sözüün düzü, özüm də qorxurdum, hirsələnərlər, atarlar, kim-kimədir? Gah deyirdilər, bəy burada yoxdur, gah deyirdilər işi çoxdur, gah deyirdilər bu gün vacib işi var, qəbul edə bilməyəcək. Nə bilim yüz cürə bəhanə gətirirdilər. Nəhayət, bir gün görüşə bildim, Dedi, gedin Ağdam məscidinə, ora təzə meyidlər gətirtmişəm, görün onların içində yoxdur ki? Söz çevirmək mümkün deyildi. Deyə bilmədim ki, mən Ağdam məscidində meyid axtarmağa gəlməmişəm. Birtəhər özümü ələ aldım. Əlacım yox idi. Nofəlnən Vaqif də yanımdaydı. Getmişik məscidə, qırxa yaxın meyid var idi. Maşından düşürtməyə Nofəlnən Vaqif də kömək elədilər. Meyidlərə baxanda adamın əti ürپəşirdi. Allah göstərməsın, meyidlər bir gündə idi ki! Birinin qolları yox idi, birinin başı büzüşüb yumruq boyda olmuşdu. Mən təsəvvür edə bilmirdim bu necə olmuşdu. Meyidin birini sağ ayağından başına qədər. başından sol ayağına qədər güliə ilə deşik-deşik eləmişdilər. Sözlə deyiləsi deyil. Müsibət idi. Nofəllə Vaqif bir-bir meyidləri yoxladılar, Meyidlərin çoxu yandırılmışdı. Əllə düşürtmək mümkün deyildi, adyala büküb düşürdülər. Meyidlər tanınmaz olmuşdu. Çoxunun yiyəsi yaxın durmurdu, inana bilmirdilər ki, bu onların adamıdır. Təbiidir ki, Natiq burada yox idi. Nofəl bütün meyidləri nəzərdən keçirdi. Natiqin sinəsində, sağ döşünün üstündə "Ana" sözü "döyülmüşdü". Bu nişanəsinə görə tanımaq olardı. Belə əlamət olmadı. Bilirdik ki, ola da bilməzdi. Hər ehtimala qarşı getmişdik ki, Allahverdi Bağirov soruşanda, deyək məsciddə olmuşuq!"

Təsəvvür edirsinizmi, Nofəl və Vaqif qırxa yaxın meyidi düşürdüblər, yan-yana düzüblər, yoxlayıblar. İndi "yoxlayıblar" demək asandır! (Asandır mı?).

...Və Səlimgil geri qayıdıblar, Mingəçevirə! Sonra Səlim iki dəfə Allahverdi Bağirovun yanında olub. Birinci dəfə A.Bağirov çox qəribə məntiqlə Səlimi rədd edib:

-O, mənim dəstəmdə vuruşmayıb. Kimin dəstə-

sində olub qoy o da xilas eləsin!

Səlim isə deyib:

-A bəy, bura Ağdamdı, Qarabağ torpağıdı. Mənim oğlum isə gədəbəylidi. O, bura vuruşmağa gəlib! Nə fərqi var ki, Ala Yaqubun dəstəsində olub, ya Allahverdi Bağirovun.

-Gələrdi mənim yanıma, dəstəmə qoşulardı, heç başına da bu iş gəlməzdi. Get, qoy Ala Yaqub ermənilərlə danışsın, görüm necə danışır?

Həmin gün orada qalmağın heç bir mənası yox idi.

Allahverdi Bağirovla sonuncu görüş çox gərgin olub.

-Onsuz da Allahverdidən əlimi üzümüsdüm. Səlim o günləri xatırlayır. - Bir gün yenə çətinliklə qəbuluna düşdüm. Dedi: "Natiqi ermənilər yandırılıblar. Daha Natiq yoxdur". Dözmədim, dedim: "Allah da səni yandırısın". Avtomatı çəkdi üstümə: "Səni bu saat deşik-deşik edərəm", - dedi. "Onu eləyirsən", deyib çıxdım. Bir də onun yanına getmədim".

Səlimin "Allah da səni yarıdırısın" deməyini başa düşmək olar. Oğlunu itirmiş ata üçün daha itirməli bir şey yoxdur. Amma Allahverdi Bağirovun ona silah çəkməyə haqqı var idimi?

...Daha Ala Yaqubun da yanına getməyin mənası yox idi. Bir-biri ilə münasibətləri xoş olmayan iki adamın münasibətlərinin qurbanı Səlimgil oldu. Bəlkə də heç onların Natiqi xilas etməyə imkanları yox idi. Təşəbbüs göstərməməkləri isə təəccüblüdür. Doğrudanmı onlar düşmən idilər? Vətənin bu dar günündə nə üçün onlar düşmən olmalı idi? Onların düşmənçiliyi, belə demək mümkünsə respublika səviyyəsində bəlli olan ədavət idi.

"Ala Yaqub"un dəstəsində vuruşmuş ağdamlı bir qaçqının dediklərindən:

"Allahverdi Bağirovla Ala Yaqubun münasibətlərinin soyuq olduğunu biz hamımız bilirdik. Səbəbini deyə bilmərəm. Arada söz gəzdirənlər çox idi. Ondan-ona deyirdilər, bundan da buna. Söz də zəhər kimi şeydir, tez yayılır. Bir dəfə özüm şahid olmuşam. Allahverdi öz maşınında Əsgəran tərəfə gedirdi. Maşında erməni də var idi, dirisi də var idi, ölüsü də! Ala Yaqub postda tank qoymuşdu və tankın lüləsini şlaqbaum kimi yola uzatmışdı. Allahverdi dedi, lüləni qaldırın keçək gedək. Ala Yaqub icazə vermədi. Xeyli mübahisə etdilər. "Ala Yaqub" dedi ki, mənim postumdan heç kim o yan-bu yana keçə bilməz! Allahverdi isə dedi: "Mən kefə getmirəm. Görmürsən erməni aparıram dəyişməyə. İstəmirsən uşaqlarımızı xilas edək?!" Axırda Allahverdi Bağirov hirsələndi: "Sən sən ol, mən də mən",

deyib maşına tərəf getdi. O maşını tankın böyründən sürüb keçib Əsgəran tərəfə getdi".

Yenə tarixi bir fakta diqqət yetirək:

Yaqub Məmmədov Ali Sovetin sədri seçilmişdi. Dəqiq tarix yadımda deyil, amma yaxşı yadımdadır ki, Ağdama səfər etmişdi. Burada onun Allahverdi Bağırovla Ala Yaqubu barışdırmaq cəhdi, onların öpüşməsi respublika televiziyası ilə göstərilirdi. Sonralar mən bilmədim, onlar barışdılar, barışmadılar? Onu bilirəm ki, Səlimin danışdığı bir epizod heyretamizdir!

Səlimin dediklərindən:

-Mən Ala Yaqubun qərargahına hər gün gedirdim. Dəfələrlə özüm gözümlə görmüşəm, Allahverdi Bağırov maşınla Əsgəran tərəfə gədirdi. Axşama yaxın qayıdırdı. Geri qayıdanda açıq-aydın hiss olunurdu ki, kefi kökdür. Hamı deyirdi ki, "vurub" gəlirlər. Bir dəfə qulağım eşidə-eşidə döyüşçülərdən biri "Ala Yaqub" a dedi ki, bəy, icazə ver qranatamyotla onun "UAZ" nı partladaq. Ala Yaqub icazə vermədi.

Yeri gəlmişkən:

Təsvir etdiyimiz bu hadisələr ərəfəsində Ağdam işğal olunmamışdı. Amma respublikanın hər yerində bədnam bir şeyiə yayılmışdı - deyirdilər: "Ağdam bir saatlığa da olsa ermənilərə təslim ediləcəkdir".

Eyni zamanda belə bir söz də respublikanı dolaşırdı: "Ala Yaqub" deyib ki, nə qədər mən sağam, ermənilər Ağdamı görə bilməyəcəklər". Təəssüf ki, hər iki şeyiə həqiqətə çevrildi. İndi isə Ala Yaqubun və Allahverdi Bağırovun taleyi hamıya bəllidir. Ağdamın, həmçinin elə Dağlıq Qarabağın və işğal olunmuş başqa rayonlarımızın da...

Beləliklə, Səlim Qasimov Ala Yaqubla Allahverdi Bağırovdan əlini üzdü. İndi kimə müraciət etmək olar? Ümid yeri varmı? Belə bir adam özü peyda oldu - Cəbrayıl. Adına "Qurd Cəbrayıl" deyirdilər. Yəqin kinodakı "Qurd Cəbrayılın" adını ona qoymuşdular. "Qurd Cəbrayıl" şəstlə deyib ki, mən Natiqi ermənilərdən alıb verərəm sizə. "Siz qurban hazırlayın". Tez-tez mənimlə əlaqə saxlayın. Gah Səlim, gah Nofəl hər gün "qurd Cəbrayıl" görürsüdü, Gah "sabah gəl" deyirdi, gah "iki gündən sonra gəl" deyirdi. Belə ki, bir neçə gün keçdi. Bir dəfə isə "sabah maşınla gəlin, ailəvi" - dedi Qurd Cəbrayıl.

Dursunun dediklərindən:

-Bir gün bunlar gəlib mənə dedilər ki, sabah ailəvi gedirik Ağdama. Deyiblər ki, maşınla gəlin.

Bir tanış oğlan var idi. Ona dedik. Allah kömək olmuş sözümlə yerə salmadı. Maşını da təzə almışdı. Səhər tezdən durub getdik. Bu yazıqlar hər gün ac-susuz gedib-gəlirdilər. Bilmirəm orda nə tapıb yeyirdilər. Dedim elə özümüzlə bir az yemək götürək, bəlkə gec gəldik. Beş-on dənə soyutma yumurta bişirdim, əlimə keçəndən götürdüm. Bız ora çatan kimi elə bil bizi gözləyirlərmiş, atışma başlandı. Bizi maşınla aparən oğlan da maşını təzə almışdı, dedim a bala, maşını bir qırağa çək, atəşə düşərsən. Biz cəhənnəm, onsuz da bizə olan olub! Sənə bir şey olar, peşman olarıq. Bu yazıq da maşını sürdü yolun qırağına. Ağac var idi, ağaca daldalandıq. Güllə tutası yer deyildi. Dedik, ara sakitləşib, bir az nahar edək, görək tamam sakitləşsə gedərik. Bir-iki yumurta soydum, hərəməz birini yeməyə başladım. Bu vaxt hardansa bir soldat gəlib çıxdı. Bunu çağır-dım, dedim gəl çörək ye. Yazıq ac imiş! Çağırən kimi gəldi. Üzü-gözü bomboz bozarmışdı, tozun-torpağın içində idi. "Anan ölsün, ay bala", bir yumurta da soyub buna verdim. Yumurtanı yeyə-yeyə soruşdu ki, hardan gəlib, hara gedirsiniz? Dedik Mingəçevirdən gəlirik! Dedi Mingəçevirdən bir oğlan var idi, burda, o kilsəni görürsünüz, orda əlbəyaxa döyüşdə iki erməni öldürmüşdü. Adı Natiq idi, Çox igid oğlan idi. Oğlan danışa-danışa bir də gördük yoldan tanklar keçir. Gördüm tankın birinin altından adam ayaqları görünür. Ayaqlar yerlə sürünürdü. Dedim bizimkilər yəqin erməni əsir tutublar. Bu erməni əsirini Natiqlə dəyişərik. Mən belə fikirləşəndə yenidən nə təhər atışma başladasa elə bilirdin göydən ulduz yağırı. Bizi aparən şofer dedi ki, bu qadın həmin o sən deyən Natiq Qasimovun anasıdır. Soldat heç şoferin sözünü qurtarmağa qoymadı. Avtomatını da götürüb qaça-qaça tanklar gələn tərəfə getdi. Heç bir-iki dəqiqə keçməmiş ara sakitləşdi. Biz geri qayıtdıq. Belə vəziyyətdə bilmədik neyləyək?! Evdə halım xarablaşdı. Məni Bakıya xəstəxanaya apardılar.

Natiqin axtarışı davam edirdi. Səlim Qasimovun Moskavada qardaşı oğlu yaşayır, ona zəng vurub "Oqonyok"dakı məqalə barədə məlumat verdilər.

Çingiz Qasimov "Oqonyok" jurnalının redaksiyasında olub. Konstantin Smirnovla onun görüşü bütün təfərrüatı ilə bizə məlum deyil. Çünki Çingizlə görüşmək imkanı olmadığına görə ancaq Səlimdən və Nofəldən eşitdiklərimi yazı bilərəm. Onların dediyinə görə, Çingizlə Smirnovun görüşü zamanı müxbirlə açıq söhbət olub. Çingiz ona böyük məbləğdə pul təklif edib və Natiqin xilas ola-

cağı təqdirdə onu daha qiymətli hədiyyələr gözlədiyini bildirib. "Sözarası" Çingiz ona anladığı ki, bu hələ hamısı deyil. Əlavə məbləğ də gedə bilər!

Müxbir jurnalda yazdıqlarına bir şey əlavə edə bilməyib. Elə bir onu deyib ki, mən Stepanakertdən çıxanda o, sağ idi. Konstantin Smirnov əlindən gələn köməyi əsirgəməyəcəyinə söz verib. Çingizlə yenidən görüşmək üçün əlavə vaxt təyin edib. Sonrakı görüşdə Smirnov "nəzakətlə" kömək edə bilməyəcəyini bildirib və xudahafizləşib gedib. Çingiz Qasimovun yenidən Smirnovla görüşmək və yola gətirmək cəhdi uğursuz olub! Nəyə görə əvvəlcə razı olub, sonra isə imtina etməsinin səbəbi yalnız Smirnovun özünə məlumdur.

Konstantin Smirnovdan da ümidini üzən Qasimovlar ailəsinin yenə də gözü yolda, qulağı səsdə idi. Qəribdər ki, hərdən bir bəzi-bəzi məlumatlar eşidirdilər. Biri gəlirdi ki, dayanacaqda iki "voyenni" var idi. Natiqdən danışdılar. "Bəs necə oldular, nə deyirdilər", "Nə bilim, vallah, "marşrutkaya" minib getdilər. Biri deyirdi Natiqi televizorda gördüm, bilmirəm hansı kanal idi, Tankın üstündə gedirdi. Biri gəlirdi, guya canı yanırdı, deyirdi: "bu dərdə necə dözsən, a yazıq?" Daha da Dursunun yaralarını təzələyirdi.

Yaxşı ki, qəzetlər ara-sıra Natiq haqqında ümidverici, təsəlli xarakterli yazılar dərc edirdilər:

"İnanmaq istərdik ki, Dursun xalanın, Səlim kişinin və bütövlükdə Qasimovlar ailəsinin həsrətlə gözlədiyi Natiq həqiqətən sağdır. "Oqonyok" jurnalında dərc olunmuş şəkil "Müxalifət", "Bakinskiy raboçiy" qəzetlərində də verilib. Bəlkə də, 21 yaşlı gənci xilas etmək mümkündür. Yəqin ki, bundan ötrü əlaqədar təşkilatlar əllərindən gələni edəcəkdir.

"...Adətən təslim olanlar düşmən qabağına ağ bayraqla çıxır. Natiq isə erməni quldurlarının qabağına Azərbaycanın milli dövlət bayrağı ilə çıxmışdır. Bu onun əsil qəhrəman və vətənpərvər olduğuna sübutdur". Ə.Yusifov, "Azərbaycan işıqları" qəzeti, 5 iyun 1992.

Bu sətirlər "Azərbaycan işıqları" qəzetinin müxbiri, yorulmaq bilməyən, hadisələrə operativ və orijinal yanaşma tərzi olan, rus və Azərbaycan dillərini mükəmməl bilən, bütün mövzularda yazmaq bacaran, respublika mətbuatında və mərkəzi mətbuatda onlarla aktual yazıları dərc olunmuş Əlisgəndər Yusifovun məqaləsindən götürülmüşdür. Ə.Yusifov indi aramızda yoxdur. Amansız əcəl bu gözəl insanı vaxtsız yaxaladı. Ömrünün, yaradıcılığının çiçəkləndiyi bir vaxtda dünyasını dəyişdi. Bu yazı Əlisgəndə-

rin (Allah rəhmət eləsin) Natiq haqqında sonuncu yazısı deyil. O, bu mövzuya dönə-dönə qayıtmış, respublika qəzetlərində bir neçə yazı dərc etdirmişdi. Yeri gəldikcə onun yazılarından istifadə edəcəyik.

"Xalq qəzeti"nin 13 iyun 1992-ci il tarixli nömrəsinə diqqət yetirək! "Bayraq tutan oğullara" sərlöv-həli yazıya baxaq.

"Kilsədə gizlənən səkkiz nəfər azərbaycanlı döyüşçü yeddi gün ac-susuz mühasirədə qalıb. Yeddi yoldaşı həlak olduqdan sonra onların ən cavanı yenə də müqavimət göstərməyə davam edib. Nəhayət, əlacı kəsilmiş oğlan əlində Azərbaycan bayrağı meydana çıxıb".

Xankəndinə ezamiyyətə gəlmiş rus jurnalisti təsadüfən bu səhnənin şahidi olub. Oğlanın şəklini çəkib. Şəkil "Oqonyok" jurnalında çap olunmuşdur. Müəllifin sözlərində həzin bir sızıltı var: "Təəssüf ki, mən o oğlanın nə adını, nə də sonrakı taleyini bildim".

17-18 yaşında arıq, qarabuğdayı bir oğlan əlində Azərbaycan bayrağı. Sağında və solunda iki erməni yaraqlısı. Oğlan, bəlkə də, aparatın qəfil çıxqılısına dönüb, düz obyektivə baxıb. Bəlkə, ona atəş açıldığını zənn edib, ölümün gözünün içinə dik baxmaq istəyib. Geniş açılmış o gözlərdə nələr vardı, Allah...

*Tor atılıb gənc bəbirə,
Cələ qurulub qartala,
Mat qalıbdı bu dünyaya
Pöhrə çinar, cavan qala.
Can ay oğul, can ay bala!
...Əfv et məni, ulu, tanrım,
Yandığım danışıram.
Bu da sən öz işindi -
Yandırırısan alışıram.
Tanrım, sən yaratdığın,
Biz görməyən milyon qatdı.*

*Böyüklüyün ondadı ki,
Sən yaradan hər zərrənin
Özü böyük kainatdı.
Bəlkə onu sevdiyindən,
Bu bəlaya göndərmisən.
Bəlkə elə sevirsən ki,
Bizim həzrət peyğəmbərin
Nəvəsinə döndərmisən?!
Anlat, bilək,
Kırpiklərdə göz yaşları
Məşəqqətə baxaq, gülək.*

*Şəkildən baxan o gözlər,
Elə sözdü, elə səsdü,
Əlindəki bayraq kimi
Müqəddəsdü.
Əbədiyyət qazanmağa
Bu da bəsdü.
Yenilməzlik, haqlıq, düzlük,
Elə budu.
Sən əsir düşmədin belə,
Əlindəki bayraq ilə.
Xankəndini tapdaladın,
Qisas aldın.
Azərbaycan bayrağıyla,
Keçdin ordan, zəfər çaldın!*

*Rus da ora gəlmişdi ki,
Erməniyə tərif desin.
Qəhrəmanlıq görüb çəksin,
Sonra da göstərib desin...
Səni gördü.
Obyektivdən keçib onun,
Ürəyinə hökm verdin.
Azərbaycan bayrağına,
Sən ona da baş əydirdin.
İnsanlıqdan ucalmışan.
Sən müqəddəs bir ocaqsan.
EİƏ orda Xankəndində,
Nəhəng heykəl olacaqsan.
Əlində də öz bayrağın,
Bayrağın altından da
İllər nəsillər keçəcək,
Zaman-zaman, axın-axın
Sən oğulsan,
Mənim də atadır adım.
Şəklinə baxdım-baxdım,
Gözlərinə qurban olum,
Ağlamadım,
Ağlamadım,
Oğul, kişi ağlayarmı
Bərkdə. darda???*
*Bu günə də şükür olsun,
Çox şükür olsun ki,
Bayraq da var,
bayraq tutan ogullar da.*

Fikrət QOCA.

Yeri gəlmişkən:

Fikrət Qocanın bu şeirini televiziya oxumuşlar. Bu barədə kimsə Səlimə məlumat verib. Səlim vaxt itirmədən telestudiyaya gedib Fikrət Qocanın şeiri barədə, ümumiyyətlə o verilişi hazırlayanların kimli-

yi barədə soruşub və onlarla görüşmək istədiyini bildirib. Maraqlıdır ki, nə veriliş haqqında, nə onu hazırlayan haqqında Səlimə bir məlumat verən tapılmayıb. "Arxivə vermişik" deyiblər. "Burada o qədər lent olur, onların arasından tapmaq qeyri-mümkündür".

Bax, beləcə Səlim kor-peşiman geri qayıdıb.

Bir ildən sonra Xocalı hadisələriylə bağlı verilişlərin birində yenə Fikrət Qocanın studiyada çıxışı var imiş. Tanışlardan biri Səlimgilə zəng vurub və deyib:

-Televizorda veriliş gedir, şairlər danışır. Keçən il şeir yazan o xırıltılı səsnən danışan şair idi.

Səlimgilə əlbəttə, Fikrət Qocanı tanıyıblar. Bu dəfə şairin yanına Dursun gedib.

Dursunun dediklərindən:

-Fikrət Qoca ilə görüşməyə qardaşımın qızı ilə getmişdim. Qız Bakıda yaşayır. O, mənə bələdçilik edirdi. Getdik tapdıq. Üç-dörd kişi ilə oturmuşdular. Dedik, belə-belə, keçən il bir şeir yazmışınız, televizorda da göstəriblər. Xahiş edirəm, o şeiri mənə verəsiniz. Şeiri yadına sala bilmirdi. Mən birtəhər başa sala bildim ki, bəs "Oqonyok"da şəkil çıxmışdı. Keçən il, saqqallıların arasında Azərbaycan bayrağını tutan mənim oğlumdur.

Məni çox yaxşı qarşıladılar. Oturmağa yer verdilər. Çay gətirdilər. O qədər hörmət elədilər, vallah, adam utanırdı. Fikrət Qoca yadına sala bilmirdi. Arvadına, qızına zəng vurdu ki, o şeiri nə vaxt yazmışam. Onlar bildirdilər ki, şeir "Xalq qəzeti"ndə dərc olunmuşdur. Qəzeti nə qədər axtardılar tapa bilmədilər (F.Qocanın ailəsi axtarırdı). Bizə arxivə müraciət etməyi məsləhət gördülər. Oradan gəldik "Xalq qəzeti" redaksiyasına. Arxivə buraxmadılar. Mən vəziyyəti arxivin işçisinə danışdım, yalvar-yaxar elədim, arxiv işçisi qəzeti tapdı. Amma qəzeti bizə vermədi. Dedi ki, bu arxiv materialıdır. Oğlan yazıq beşinci mərtəbə ilə birinci mərtəbə arasında qalmışdı. Qəzetin üzünü çıxarmaq üçün icazə istəyirdi. Bu həmin o jurnalist idi ki, deyirdilər İsgəndər Həmidov onu döymüşdü. Qəzetin üzünü çıxartdırıb götürdüm. F.Qoca məndən çox şey soruşdu, çoxlu suallar verdi. Dedi yeni bir şey yazacağam.

Sonralar biz Səlimlə birlikdə F.Qocanın yanına bir neçə dəfə getdik. Sonra telefonunu verdi. Bir neçə dəfə Səlim zəng vurdu, tapa bilmədi. Daha bilmədim nə yazdı, nə yazmadı, xəbərimiz olmadı. Sonralar nə görüşə bilmədik, nə də zəng vura bilmədik.

Bir neçə ildən sonra Səlimgilə Fikrət Qoca ilə yenidən görüşüblər.

(Ardı var)